

Érzelmes utazás az Északi Géniusz régióiban

2006. január 17.

6.33. *Pozsony, a Báthory-gyorsban.* A vonat másodpercnyi pontossággal (6.07-kor) indult. Éppen hogy csak elértem. A 201-es troli hajnalban húsz percenként jár. Az egyik járat az orrom előtt ment el (5.02-kor), a következő meg csak 5.22-kor indult. Hét perccel a vonat indulása előtt voltam az állomáson. Tegnap este meg akartam nézni a reggeli buszok menetrendjét. Kár, hogy nem néztem meg. A vak sorsra semmit sem lehet bízni, a véletlen célelles.

6.46. *Rajka.* Jegyezgetek a vonaton, múlatom az időt. Hosszú út áll előttem: Balassagyarmatra, a palóc megyeszékhelyre vagyok hivatalos. Köszöntőt mondok az idei Madách-ünnepségen. – Rajkát Amade László szavaival köszöntöm:

*Rackendorff, Rajka,
Hol az sok tejű dajka.
Azért megyen arra a sajka,
Hogy megszírosuljon az ajka.*

Meresztgetem a szemem a hajnali félhomályban: hol porladhat a „sok tejű dajka”, akinek bájain a hajdani rokokó poéta „ajka zsírosult”? A falu szélén, a helynévtáblán magyarul is, németül is ki van írva a község neve: *Rajka, Rackendorff*. Mintha az Amade-versből másolták volna oda.

9.16. *Valahol Bicske táján, jóval Győrön túl járunk, döcögünk.* Kiderült, hogy ez a Báthory-gyors Magyarországon már csak afféle gyorsított vonat. A „Kálmán Imre” (megáll az ész: milyen logika alapján kapnak a gyorsvonatok ilyen neveket?; azt még megértem, hogy van „Csárdás” gyors is; a mi „Báthorynkát” ilyen alapon persze „Lassú csárdásnak” kellene nevezni), szóval a Kálmán Imre-expressz, amellyel Győrből a Keletibe kellett volna robognom, elrobogott az orrom előtt, ez a Lassú Körmagyar meg csak 9.38-ra ér be Pestre. Azaz a 9.40-essel nem tudok tovább utazni Gyarmatra. Várhat rám Dr. Samu István a Keletiben (igen, az 1973-as balassagyarmati túsdráma hősről, a városi kórház idegosztályának egykori főorvosáról, a Rimajánosiról elszármazott kedves földimről van szó), s viheti a hírt Gyarmatra, hogy nem megyek. Pedig hát menni megyek, csak időre nem leszek ott: 14.00 órakor kezdődik az ünnepség. – De adjam meg a császárnak, ami a császáré, s Bicskének is, ami Bicskéé: Csokonai Vitéz Mihály 1797-ben többször is járt a bicskei iskola rektoránál, Kovács Sámuelnél. Innen keltezi 1797. október 21-én egy Lillának írt szerelmes levelét. Csak az ő ajka sohasem zsírosult meg Lilla bájaitól.

11.02. *Végre a hatvani vonaton!* Nagy a gyanúm, főleg azért vállaltam a balassagyarmati utat, hogy ezt a hatvani vasútvonalat újra bejárhassam. Mennyit szorongtam itt valamikor, isten! Ha Nagybátonyból bevonatoztam Pestre, vagy Pozsonyból (Pesten keresztül) Bátonyba utaztam (és mennyit utaztam!, 1969, azaz anyám halála után tulajdonképpen már csak Bátony volt biztos pont az életemben, ha haza vágytam, akkor csak Bátonyba, a nővéremhez és sógoromhoz mehettem,

akár József Attila Jolán nővérehez és Makai Ödönhöz, csak nekem, hálisten!, sohasem mondták, hogy „többé itt ne lássam”), szóval ha Pozsonyból Bátorba utaztam, akkor mindig ezen a vonalon mentem. S mindig tele voltam szorongással, félelemmel. Figyelem magamat: érzek-e most szorongást? Most is van valami sötét fenyegetés a tájban, a térben, az időben. Sötét van, hideg van, hó van, sár van, s Bátorban immár régen nem vár senki. A számomra bizonyos vonatkozásban rossz emlékü Balassagyarmat vár rám. 1970-ben ugyanis két hónapot feküdtem ott, idegösszeroppanással, Samu doktor keze alatt. S a kórház szorgos orvosai közben arra is rájöttek, hogy gennyes mandulagyulladásom van, s könyörtelenül kiopeprálták a mandulámat. És Samu Pistán és a batornyi nővéremmel kívül senkinek abban a komor, kegyetlen, idegen világban nem voltam fontos. – Samu doktorral egyébként ezúttal valószínűleg már nem találkozom. A Keletiben nem várt: vagy elutazott a 9.40-essel Gyarmatra, vagy haza ment. Kár.

12.34. *Az Aszód-Balassagyarmat-i motoros vonaton.* Aszódról (pontosabban az aszódi vasútállomásról) felhívtam Oroszlánné Mészáros Ágnes, a Madách-ünnepség fő szervezőjét. (Magából a városból semmit sem láttam. Nem csináltam benne verset s nem voltam benne szerelmes – nem úgy, mint egykor az ifjú Petőfi.) Ágnes asszonytól megtudtam, hogy Samu doktor még szintén nem érkezett meg Gyarmatra. – Itt, a vonaton bűz van és vidékiség. Kint már dombos a táj. Kezdődik Palócország.

13.00. *Galgaguta* (s nem „huta”!, a település tehát minimum 12. Századi, vö.: g>h.). A kertek alatt megy a vonat, a vonatból leskelődő utas a palóc házaknak a lemeztelenített hátulját (mondhatnám: a fenekét) látja. S az egyébként takaros porták így gyámoltalanok, mint a szükségét végző vadállat. Mikor épültek, még az országút jelentette a világot, afelé kellett mutatni az ünneplő arcot, a takaros külsőt. S hátul, a világ szeme elől elrejtve sorakoztak az istállók, a gazdasági épületek, s legmesszebb volt az úttól a budi, az árnyékszék. Aztán jött a vasút, jöttek a sztrádák, összevissza szabdalják a parasztság életterét, megbolydult az évszázados térrend, ma már nem lehet tudni, hol van az elől és hol a hátul, s ami addig rejtve volt, egyszerre látható lett. Láthatóvá vált a budi, a hátsó, a fenék. Szegény, szegény megszégyenített, s immár gyámoltalan parasztvilág!

13.29. *Magyarnándor.* No, ezek itt már komoly hegyek, erdők. Szinte félek a vonatban, ebben a nyikorgó alkotmányban, ahogy fújtat, zörög, csörtet át a Cserhát őserdein: mi lesz, ha éppen itt esik szét valahol, s mi egy sötét, havas szakadékban találjuk magunkat? Egy mezőgazdasági telepet mellőzünk: *Mikszáth-major* – áll a kapuja fölött. Hát igen ez már Mikszáth Görbeország.

13.39. *Mohora és Csesztve.* Az országhatár túloldalán Szklabonya és Zsély lehet. Csupa irodalomtörténet. Csesztvén a Madách-kúria ma is áll, Mohorára, a hajdani Mauks-kúriába járt udvarolgatni Mikszáth Kálmán (a kúriában írta a *Lohinai fű* című elbeszélését), Szklabonyát, a nagy palóc szülőfaluját 1910 és 1920 között Mikszáthfalvának hívták, Zsély a szlovákiai magyar irodalom „átkozott költőjének”, Zs. Nagy Lajosnak a szülőfaluja és végső nyughelye. (Gondol-e rá vajon valaki, hogy a szláv „žel” jelentése „bánat, fájdalom”?) – Az előbb egy hosszú, tekintélyes alagútból futottunk ki. Most egy évszázados, mohos-havas tölgyet mellőzünk, rajta hatalmas, sötét madár gubbaszt. Jobban megnézem: bagoly. Adynak ugyan nem sok köze van e tájhoz, de most úgy érzem, hogy az én lelkem is ódon,

babonás vár, mohos és elhagyott, s hogy árnyak suhognak a sötétben, s elátkozott had nyöszörög.

14.10. *Balassagyarmat*. Esik a hó. A talpig feketében utazó, kedves-szép arcú Maczkó Mária művésznővel, népdalénekesssel együtt kászálódunk le a vonatról. Ő is az ünnepségre igyekszik. A hófüggönyön átsejlő vasútépület akár Podolin is lehetne. Kísértetek, havas hegyek, rejtélyes szépasszony – minden együtt van Krúdyhoz. Keresem, hol a behavazott vörös postakocsi, de csak egy fekete mikrobuszt látok. Beszállunk: irány a Blues-szálló, mondja a sofőr.

15.00. *A Madách Imre Városi Könyvtár kupolaterme*. Egy előadás közepébe cseppe- nek. S természetesen a nyitó ünnepséget, a Madách-szobor megkoszorúzását is lekéstem. Gyorsan helyet mutatnak. Olyan kupolaterme van a könyvtárnak, mint az Országháznak. Megilletődve ülök a helyemen, s tájékozódni próbálok: tulajdonképpen mit is hallok a pódiumról? Nézem a műsorfüzetet: Gombár Endre ny. egyetemi docens a *Röpke Ívek* c., helyi szerzők, írók, költők műveit tartalmazó antológiáról beszél. Az elhangzott szemelvények többnyire valóban „röpkék”, alig érint meg belőlük valami. De lehet, hogy csak fáradt vagyok az irodalomhoz, a vershez. S egyébként is: Mallarmé szerint nincs haszontalan vers, mert hisz mennyi rosszat csinálhatna az ember a versírás helyett!

16.30. *Mikszáth Kálmán Művelődési Központ*. Dr. Kerényi Ferenc irodalomtörté- nész megnyitja Farkas András festőművésznek *Az ember tragédiájához* készített illusztrációiból rendezett kiállítását. Kerényi doktor szabadon fogalmaz, szövege veretes, súlyos, a kiállítás anyaga is egyszerre jólesően professzionális és mélyen, egzisztenciálisan ihletett. Sehol vidékiség, sehol műkedvelés. S mikor Vándorfi László színművész Petőfi *Levél Arany Jánoshoz*ának remek előadásával mintegy fölteszi a délután művészi teljesítményeire a koronát (ebből az előadásból érzem meg, hogy a vers befejezésében micsoda Shakespeare-i erő dübörög), azt mondom magamban: igen, valóban Madách és Mikszáth hazájában vagyok. S a hallgatóság soraiba odaképelem az említett helyi talentumokon kívül még a régió megannyi néhai szellemi nagyságát: nemes Gyarmathi Balassi Bálint uramtól Szabó Lőrincig és az Anyegin zseniális magyar fordítójától, a szintén gyarmati illetőségű Bérczy Károlytól a szimbolista Komjáthy Jenőig mindenkit.

18.45. Még mindig a *Művelődésházban*. Kavarog az ünnepség utáni fogadás so- kadalma.

Új barátaimmal és Samu István doktorral (akiről kiderül, hogy az irodalomban is rendkívül jártas) a „Madách-rejtélyt” vitatjuk: hogyan hozhatott létre egy „sárbaragadt kis falusi földesúr” (András László) egy ma is érvényes világdrámát? Először Pista barátom horkan föl: Aki nyolc nyelven olvassa a világirodalmat, az nem „sárbaragadt” és nem „falusi” – mondja, és igaza van. A helybeli, Mózes- szakállú Németh Péter Mykola (akinek a témáról éppen most jelent meg a *Palóc- földben* egy alapos tanulmánya) Hamvas Béla „északi géniuszával” hozza össze- függésbe Madáchot. S az „északi géniusz” kifejezéssel egy kicsit nevet kap a balas- gyarmati Madách-ünnepség is. Igen, 2006. januárjában, Madách Imre születésé- nek 183. évfordulóján, Balassagyarmaton az Északi Géniusz ünnepelt.

6.55. *A balassagyarmati vasútállomáson. Útban vissza.* Isten veled, templom, látlak-e még, nem t'om. Úgy megjártam Balassagyarmatot, hogy a várost tulajdonképpen nem is láttam. Nem tisztelegtem Madách szobránál, nem jártam be Gyarmat számos irodalmi emlékhelyét. Csak a máig jó állapotban levő hajdani megyeházát jártam körül, ahol annak idején Madách joggyakornok, majd jegyző és főbiztos volt. – A Blues-panzióban voltam elszállásolva. Kellemes hely, a friss faburkolat erdőillatú, a kiszolgálás nagyvárosi. Illetve hát nagyon is vidéki-mód nyájas: a főnök a saját kocsiával hozott ki az állomásra. Jól aludtam, reggelire kitűnő tojásos sonkát kaptam: mi kell még a boldogsághoz. A hó pontosan úgy hull, úgy ereszkedik sejtelmes függönyként a tájra, mint az érkezésemkor. Indulunk, zötyög a vonat, ugrál a toll a kezemben, nem tudok írni. Hogyhogy idefelé még tudtam?

8.50. *Az aszódi vasútállomáson.* Hát ilyet még nem pipáltam. Aszódon nem írtam verset, nem voltam szerelmes, de legalább immár haldoklom. (Egy Rejtő-könyvnek a címe: *Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam.*) Ebben az átkozott motoros vonatban egyszerűen forog a gyomrom. Eddig csak az autóbuszokban szoktam rosszul lenni, most már a motoros vonatban is! A bal kezem és a fél arcom el van zsibbadva. Meg a tarkóm is. A reggeli idill oda. Megint tele a táj fenyegetéssel, szorongással. De azért egy kis zsibbadástól már csak ne nyavalyogjak!

9.06. *Isaszeg.* Annyi minden, annyi komolyabb baj, betegség is elérhetett volna ezen az állóképességemet ugyancsak próbára tevő kiránduláson (tegnap tkp. hajnal négytől késő estig talpon voltam, s közben még előadást is tartottam), kitörhetett volna a lábam, felfázhatott volna a vesém, elkaphatott volna egy hasnyálmirigyroham, a betegségek egész hada verhetett volna tönkre, ahogy itt, Isaszegen 1849. április 6-án Klapka és Aulich hadai tönkreverték Windischgraetzet. És kitörhetett volna a harmadik világháború is persze! S ehelyett csak az arcom-fejem zsibbad. Kész boldogság! – Közben a húsdarálónk (mert hát miért is volna kávédaráló egy vonat, ha az utasnak a húsát-csontját rázza péppé) becsörömpöl a Keletibe.

12.06. Immár megint vonaton, most a *Győr-Rajka-Pozsony-i gyors*on. Szűnik lassan az arczsibbadásom. Közben voltam a közeli Libri Könyvesboltban, de semmi érdekeset, semmi újdonságot nem találtam. Visszafelé megnéztem az egykori Baross-szobor helyét (mindig megnézem, ha elmegyek mellette): valamikor, nagyon régen, boldogult úrfikoromban, egy átmulatott éjszaka után a szobor tövében aludtam ki a fáradalmimat. Ha most oda heverednék, hajléktalannak vélnének. S belepne a közben már megint hulló, sőt szakadó hó. Ideje lesz befejeznem a sarki expedíciót, érzelmes utazásomat az Északi Gényusz régióban. Irány Pozsony, irány haza!

19.20. *Pozsony.* Megint itthon hát! Vége a balassagyarmati bluesnak. Rendezgetem a jegyzeteimet, újraolvasom a Gyarmaton elmondott köszöntőm szövegét. Így kezdődik:

„Nem tudom, volt-e még év a magyar irodalom történetében, amely egyszerre két gényuszt is adott az irodalmunknak. Az 1823-as esztendő mindenestre ilyen volt: köztudott, hogy Madách Imre is, Petőfi Sándor is 1823-ban, sőt az évnek ugyanabban a hónapjában, januárban született.”